

TASVIRIY SAN'ATDA RANGTASVIRNING O'RNINI VA AHAMIYATI

Qambarova Nasibaxon Ma'rufjon qizi

Andijon davlat pedagogika instituti " Tasviriy san'at va muhandislik grafikasi " yo'nalishi talabasi

ARTICLE INFO.

Keywords: O'zbekiston, rassom, rangtasvir, tasvir, tasviriy san'at, ijod, kampazitsiya, ritm, kontras, rang, dekoratsiya, miniatyura

Abstract:

Ushbu maqola tasviriy san'atning bir turi bo'lgan rangtasvir to'g'risida keng fikr mulohazalar yuritadi hamda rangtasvirning tasviriy san'atda tutgan o'rnini, maqsad vazifasi, turlari va ushbu san'atda samarali ijod qilayotgan rassomlar to'g'risida keng ma'lumotlar bayon etadi.

<http://www.gospodarkainnowacje.pl/> © 2024 LWAB.

Kirish

Ilm-fan, madaniyat va ma'rifat har qanday mamlakatni yuksaklikka ko'taradi, uni taraqqiyotini ta'minlaydi. Madaniyat va san'at sohasini yanada rivojlantirish maqsadida 2018-yil 25-iyunda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "O'zbekiston Respublikasi Madaniyat Vazirligi huzuridagi badiiy ekspertlar kengashi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash to'g'risida" gi 474-sonli qarori imzolandi. Bu esa yurtimizda san'atga bo'lgan e'tiborning nechog'lik yuksakligidan dalolat. Hozirgi zamon san'ati rivojlanishi, rassomlarning ijodiy izlanishi, yangi mazmunli ijodiy asarlar yaratish ustida izlanishlar olib borishi, dunyoqarashini boyitib borishi va insonlarning ma'naviy-ma'rifiy talablarini qondirishiga bog'liqdir. Shuning uchun kartina kompozitsiyasi yechimi, murakkab ruhiy holatini topish, rassomdan kundalik hayotdagi go'zallikni aks ettirish muammolarini, zamondoshlarning ichki histuyg'ularini sezishni, to'g'ri, chuqur tasavvur etish, ranglardan to'g'ri foydalanish kabi bir qancha ko'nikmalarni talab qiladi. Tasviriy san'at o'sib kelayotgan yosh avlodni siyosiy, ma'naviy, g'oyaviy va estetik ruhda tarbiyalashda, go'zallikni seza bilishda, san'at asarlarini o'rganishda, ulardan bahra olishda, izlanuvchanlik, ijodkorlik va bunyodkorlik qobiliyatlarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Umumiy o'rta ta'lim maktabalarida, ixtisoslashgan san'at maktablarida, san'at va madaniyat kollejlarda, shuningdek, oliy o'quv yurtlarida olib boriladigan qalamtasvir, rangtasvir va kompozitsiya dars mashg'ulotlarining bu borada o'rnini beqiyos darajada. Rassomlar zimmasiga o'z asarlarida badiiy obrazlarni yaratish, vositalarni boyitish, taraqqiy etgan jahon ilg'or rassomlari tajribalari bilan dunyoqarashlari ko'lamini kengaytirish kabi ma'suliyatlar qo'yilgan.

Har bir inson tabiatdan rassomdir. U o'z hayotida ko'rgan barcha narsalarni voqealarni tabiat go'zalligini tasvirlashga undaydi. Ushbu qo'llanma tasviriy san'at sohasida ijod qiluvchi yoshlarning ijod yaratishida kerak bo'luvchi rangshunoslikning sir asrorlari undagi barcha qoidalar to'g'risida keng mulohazalar bayon etadi. Rangshunoslikni yanada chuqurroq o'rgatish maqsadida ushbu fanni bir

qancha fanlar bilan bog'lagan holda o'rgatadi. Bu esa o'z navbatida rangning fizik va kimyoviy holatlarini va estetik xususiyatlarini atroflicha o'rganishga keng imkoniyat yaratadi. Rangshunoslik murakkab san'at turi hisoblanadi. Bu san'atni organish uchun esa talaba ko'pgina mehnat qilishi kerak. Shu bilan birgalikda buyuk rangtasvirchi rassomlarning ijodlarini kuzatib ularning tajribalari asosidagi fanning nazariy va amaliy ko'nikmalarini shakllantirishlari kerak. Bu esa talabalarda rangtasvir mahoratlarini shakllantiradi. Rangshunoslikni o'rganish, talabalarda rangni his qilish, ranglardan unumli foydalanish, uning yorug'lik ta'sirida o'zgarishi, rang turlari va shu kabi bir qancha bilimlarini shakllantirishda yaqindan yordam beradi. Umumiy qilib aytadigan bo'lsak mo'yqalam sohiblari "Rangshunoslik asoslari"ni o'zlashtirishda zaruriy bilimlar bilan birgalikda amaliy ko'nikmalarni ham egallaydilar.

METODOLOGIYA

Rangtasvir-tasviriy san'at turlaridan biri hisoblanadi. Biror qattiq yuzada rangli ashyolarda, bo'yoqlar yordamida yaratiladigan badiiy asar. Rangtasvir voqelikni badiiy tasvirlash va talqin qilish, tomoshabin fikri va tuyg'ulariga ta'sir etishning muhim vositasi, muhim ijtimoiy mazmun va rang-barang g'oyaviy vazifalarga ega. Rangtasvir asarining g'oyaviy mazmuni uning mavzu va syujetida mujassamlashadi, syujetni rassom rangtasvirning ifoda vositalari ya'ni kompozitsiya, rasm, rang va ritm orqali ro'yobga chiqaradi. Rangtasvir asarlari asos (maxsus ishlov berilgan mato, yog'och, qog'oz, karton, shisha, metall va h.k.), rang qatlami (moybo'yoq, guash, tempera, akvarel, rangli shisha, rangli tosh va h.k.), ayrim hollarda uni saqlash uchun ustidan berilgan yupqa lok qatlamidan iborat bo'ladi. Rangtasvirning muhim tasviriy va ta'sir vositasi-rangdir. Rang orqali rassom borliq yoki xayoliy dunyoni ko'rinarli shakllarda tasvirlaydi, makonning cheksizligini, undagi narsalarning rang-barangligini, moddiyligini hajm va fakturasini ko'rsatishi, harakat, inson ruhiyatidagi o'zgarishlar, murakkab hissiy kechinmalar, o'yxayollarni aks ettirishi mumkin. Rangtasvirning tasviriy ifoda vositasi va ishlash uslubi ishlatiladigan rang, qurollar xususiyati, rang eritgichlari, asosiga bog'liq yuzasi silliq yoki g'adirdir berilishiga qarab asar ko'rinishi turlicha ta'sir ko'rsatishi mumkin. Asar dastlab ijodkor tasavvuri va ongida paydo bo'lgan g'oya qoralamas tarzida qalam yoki ko'mirqalamda biror yuza ko'pincha qog'oz va kartonda ishlab olinadi. So'ng shunga mos asos tanlanib, unga bajariladigan ishning mohiyatiga ko'ra ishlov beriladi. Shundan so'ng tasvir o'rni belgilab rasmi ishlanadi. Rang berishda esa asta suyultirilgan rang bilan boshlab ko'p qatlamli lessirovka yoki kerak rangni bir qo'yishda bir qatlamli alla prima bajarish mumkin. Rangtasvir asarlari ishlanishini shartli ikki -yassi va hajmli fazoviy uslubga ajratish mumkin. Birinchi uslubda tasvir nursoyasiz yaxlit yassi shakllarda ishlanadi, hajmli fazoviy usulda esa tasvir hajmli nursoya yordamida muhit bilan bog'liq hodda tasvirlanadi. Bunday asarlar rangga boy bo'lib, unda ranglarning barcha tuslanishlarini his etish, tushuvchi nurning qaytgan rangini ham, qaytgan nurlarning tuslanishi va boshqa ranglar bilan boyishi ni ko'rish mumkin. Rangtasvir asarlarida bu ikki uslub orasida qat'iy chegara yo'q, biri ikkinchisini to'ldiradi.

Rangtasvir asarlari o'zining ishlanish o'rni, mazmuni, bajaradigan vazifasi, ishlanish uslubi va ko'rinishiga qarab monumental, bezak, bezak san'ati, bezash san'ati, dastgoh san'ati, dekoratsiya teatr va kino dekoratsiyasi, miniatyura va boshqalarga bo'linadi.

M.Axmedov (Oq kovshinli natyurmort) 2021

Tasvir mavzusi va mazmun yoʻnalishiga qarab bir qator janrlarga ajraladi: animalistika, tarixiy janr, maishiy janr, batal janri, portret, manzara, natyurmort va boshqalar. Rangtasvir qadimda soʻnggi paleolitda paydo boʻlgan. Janubiy Fransiya (Fon de Gom, Lasko), Shimoliy Ispaniya (Altamira), Oʻrta Osiyo va boshqa yerlarda rangtasvir asarlari saqlanib qolgan. Soz tuproqli boʻyoqlar, qorakuya, pista kumir bilan ishlangan, rasmlar tekis sharpa sifat (siluet), baʼzilarida esa hajmli kilib ishlashga harakat qilinganligi seziladi. Mezolit va neolit davrida bajarilgan ibtidoiy rasmlarda murakkab kompozitsiyalar, abstrakt tushunchalar paydo boʻla boshlagan. Quldorlik davrida rivojlangan texnik vositalarga boy obrazlar tizimi shakllandi. Qadimiy Sharq mamlakatlari Misr, Hindiston, Oʻrta Osiyo, jan.sharqiy Yevropa Yunoniston, Italiya, shuningdek, Amerika qitʼasi Markaziy Amerikada monumental rangtasvir rivojlandi. Maqbara ibodatxona, saroy va boy zodagonlarning uylari devorlariga turli mavzu va yoʻnalishda asarlar ishlandi. Antik davrda meʼmorlik va haykaltaroshlik bilan uygʻunlashgan rangtasvir diniy mazmun bilan bir qatorda oliy tavaqa maqsadlarita tavitmat qildi, nursoya, chiziq va havo perspektivasi yuzaga keldi, maishiy va tarixiy lavhalar, manzara, portret, natyurmortlar yaratildi. Miloddan avvalgi 5-asrda Yunonistonda mum rassomligi (enkaustika)dagi dastgoh rassomligi haqida fayyum portretlari tasavvur beradi.

MATERIALLAR VA USULLAR

Oʻrta asrlarda Sharq mamlakatlarida monumental rangtasvir sanʼati oʻzining haqiqiy gullashdavrini boshidan kechirdi. Hindiston (Ajanta), Oʻrta Osiyo (Tuproqqalʼa, Varaxsha, Afrosiyob, Bolaliktepa) va boshqalarda nozik boʻyoqlar, nafis bezak ritmi, hayotiy kuzatishlarning yorqinligi xos boʻlgan miniatyura sanʼati rivojlandi, Xitoy, Yaponiya, Koreyada shoyi va qogʻozga tush, akvarel va guash boʻyogʻida racm ishlash sohasida yuqori choʻqqilarga erishdi. Uygʻonish davrida rangtasvirning yangi qirralari yuzaga keldi, ilmiy asosga tayangan realistik sanʼat kamol topdi va jahon sanʼati rivojida muhim oʻrinni egalladi, ifoda tizimi hamda uning ilmiy asosi yaratildi. Perspektiva, optika, plastik anatomiya borasida yutuqlarga erishildi, monumental rangtasvir yuksak choʻqqisiga koʻtarildi, gʻoyaviy boyidi, dastgoh rangtasviri ijtimoiy hayotga keng koʻlamda kirib bordi. Texnikada suv boʻyoq oʻrnini moyboʻyoq egallay boshladi, lessirovka, valyor uslubiga qiziqish ortdi, lok-moyboʻyoq texnikasi murakkablashdi, koʻp qatlamli rangtasvir rivojlandi. Faktura masalalarida ham izlanishlar olib borildi, oq qoplamli asosga silliq rangli qoplama asosga quyuc rang surtmalari (pastoz uslubi) bilan ishlashga eʼtibor ortdi. 17-18-asrlarda Yevropa Fransiya, Italiya, Ispaniya, Flandriya, Gollandiya, Buyuk

Britaniya, Rossiya va boshqa davlatlarda milliy rangtasvir maktablari shakllandi, hayotni haqqoniy inqilobiy taraqqiyotda aks ettirish, inson ruhiy olamidagi nozik o'zgarishlarni, inson va jamiyat muammolarini ishonarli talqin etish muhim o'rinni egalladi. Rangtasvir janrlari kengaydi, monumental rangtasvir bilan dastgoh san'ati keng rivoj topdi, uslubiy yo'nalishlari ko'paydi, tonal rangtasvir yanada mukammallashdi. Pastel, akvarelga qiziqish ortdi. Yevropa san'atining jahon xalqlari, jumladan, Sharq mamlakatlari san'atiga ta'siri sezilarli bo'ldi. 19-asrda rangtasvir dunyoqarash bilan bog'liq dolzarb masalalarni hal etishga harakat qilib ijtimoiy hayotda muhim urinni egalladi, ijtimoiy hayotdagi mavjud illatlar o'tkir tanqid ostiga olindi, 19-asr mobaynida akademizmga asoslangan xayotdan uzoq, ideallashtirilgan obraz va qahramonlarni targ'ib qiluvchi asarlar maqtaldi, naturalizm an'analari shakllandi. Quruq, hayotdan uzoq so'nggi klassitsizm va salon akademizmga qarshi kurashda davrning murakkab, fojiali voqealariga bag'ishlangan shijoatli, ta'sirchan, nursoya nisbatlari keskin olingan, to'yingan, rangdor koloritli romantizm uslubi paydo bo'lib rivojlandi (Fransiyada - P.Jeriko, E.Delakrua, Germaniyada - F.O.Runge, K.D.Fridrix, Rossiyada O.A.Kiprenskiy, K.P.Bryullov va boshqalar), hayotni o'ziga o'xshatib ishlash uslubiga asoslangan realistlik rangtasvir bu davrda yanada chuqurlashdi.

NATIJJALAR

Endilikda tasvirni nafaqat haqqoniy bo'lishiga, balki hayotni kuzatish asosida paydo bo'lgan kechinma va taassurotlarni, xayol va o'ylarni ham ifodalashga harakat kuchaydi. Borliqning o'zidan kartina yaratish, nur, havo, kenglik ranglar tuslanishi va birbirining rangiga ta'sir etish xususiyatlarini ham ishonarli ranglarda tasvirlashga intilish kengayib bordi (Angliyada - J.Konstebel, Fransiyada - K.Koro, O. Domye, Rossiyada - A.G.Venetsianov va boshqalar). Yevropada inqilob va milliy ozodlik harakati kuchaygan davrda demokratik realizm rivojlandi, xalq hayoti, ularning kurashlari ko'rsatildi, milliy tarix va zamonaning muhim voqealarini aks ettiruvchi kompozitsiyalar, jamiyatning jasur va ilg'or kishilarining siymolari yaratildi. Rus inqilobiy demokratik estetikasi bilan bog'liq ijtimoiy tankdsiy realizm rivojlandi. Peredvijniklar va ularga yaqin ijodkorlar (V. Perov, I.Kramskoy, I. Repin, V.Surikov va boshqalar) shu jarayonda faol o'rinni egalladilar. XIX asr 70yillaridan rassomlar palitrasi toza spektr ranglari bilan boyidi, rassomlar ochiq havoda rasm ishlashni odat qila boshladilar. Bu borada impressionist rassomlar (K.Mone, K.Pissaro, A.Sisley va boshqalar) alohida o'rinni egalladilar. Ular rangtasvir yuzasini tashkil etishda o'ziga xos yo'l tutib an'anaviy silliq fakturadan va shakllarning tugal chizikli yechimidan voz kechish, ishlash uslubini yangilanishiga, toza spektr ranglarning erkin surtmalaridan foydalanib asar yaratishga erishdilar. Bu harakat keyinroq haykaltaroshlik, grafika, me'morlik, musiqa, adabiyot va boshqa san'at turlariga nisbatan ham qo'llanila boshlandi. 19-asrda moybo'yoq rangtasviri yetakchi o'rinni egalladi, bunga uning texnikasi, shu davrda sanoatda ishlab chiqarilayotgan yangi bo'yoqlarning keng ko'lamda hayotga kirib kelishi bilan bog'liq edi.

A. Aliqulov "Samarqand bozori"

19-asr rangtasvirning yelim va moybo'yoq bilan asar yaratish usuli inqirozga tusha boshladi. 19-asr oxiri 20-asr boshlarida shu san'atni qayta tiklash harakati boshlandi, uning yangi qirralari ochila boshlandi, san'atning bezak tomoniga e'tibor ortdi, me'morlik, tasviriy va amaliy san'atlar uyg'unligida yagona majmua yaratish ishtiyoqi shu davrda paydo bo'lgan modern uslubida namoyon bo'ldi. Bu davrda avangard yo'nalishi realistik rangtasvirga kuchli raqobatda bo'ldi. Sharq va G'arb to'qnashuvi natijasida XX asr rangtasviri shakllandi, realistik san'atga raqobatda avangard san'ati rivojlanib bormoqda. Bu yo'nalish tarafdorlari 22 ijodkor sub'yektiv kechinmalari, histuyg'ularini hayotiy, borliq shakllarida tasvirlashdan ko'ra o'zlarining xayollaridagi shakl va ko'rinishlar, harakatlari natijasida paydo bo'lgan shakl va chizikdarni tasvirlashni ma'qul ko'radilar. Avangard oqimlarining rivojlanishi natijasida borliqni tasvirlashdan umuman voz kechilib tasvir vositalari ham o'zgara boshladi (abstrakt san'at). XX asr 60yillar o'rtalaridan esa ayrim Yevropa va Amerika rangtasvirida avangard san'ati - popartning unsuriga aylanib bordi. Bugungi kunda ushbu raqobat rivojlanib avangard tarafdorlari ortib bormoqda.

XULOSA

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, O'zbekistonda rangtasvir san'ati qadimdan mavjud bo'lgan. Uning ilk namunalari ibtidoiy jamoa davriga borib taqaladi (qarang Ibtidoiy san'at, Zarautsoy rasmlari). Miloddan avvalgi 1ming yillikning oxiri va milodiy 1ming yillik boshlarida rangtasvir o'zining gullagan davrini boshidan kechirgan (Afrosiyob, Varaxsha, Bolaliktepa, Tuproqqal'a va boshqalardagi devoriy rasmlar). Bu davrlar rangtasviri yassi bezak yo'nalishida mahalliy (lokal) ranglarda bajarilgan. Amir Temur va Temuriylar davrida monumental rangtasvir (devoriy rassomlik, mozaika) bilan birga miniatyura san'ati rivojlangan. Kamoliddin Behzod, Mahmud Muzahqib, Muhammad Murod Samarqandiy va boshqalarning asarlari dunyoga keldi. XIX-asr o'rtalaridan boshlab Turkistonda dastgoh san'ati shakllana boshladi va XX asrda o'zbek milliy rangtasvir maktabi yaratildi. Rangtasvirning hamma tur va janrlarida asarlar yaratildi, miniatyura, vitraj san'ati qayta tiklandi. Bugungi kunda o'zbek rangtasvir

san'ati jahon hamjamiyati bilan bir qatorda rivojlanmoqda, uning g'oyaviy plastik rivoji ustida rassomlar izlanmoqda, mehnat qilmoqda. Rang bir mo'jiza, u tarbiyalaydi, davolaydi, kayfiyatni ko'taradi, va dunyoni bilishga o'rgatadi. Ranglarda bir qancha mo'jiza mujassam. Bu sirlarni o'rganish va rangshunoslikni rivojlantirish bugungi kunda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Tasviriy san'at tarixida ranglardan foydalanish jamiyat taraqqiyoti bilan birgalikda rivojlanib kelgan. Ibtidoiy jamoa davrining rassomlari o'z asarlarida mavjud tabiiy ranglardan foydalanib ishlaganlar. Rang jamiyat rivojlanishi bilan shakllanib, quldorlik davrida murakkab ranglar akvarel va tampera texnologiyasi ishlab chiqilgan. O'rta asr oxirlariga kelib esa moybo'yoq texnologiyasi ishlab chiqilgan. Shu davrdan boshlab ranglar tuslanishi ham ortgan va avvalgi lokal, yassi rang o'rnini nur va soya yordamida o'zgaruvchi ranglar tizimi egallagan. Buyumlarni to'laqonli xajmli ko'rinishida aks ettirish, fazoviy borliqni rang orqali o'zlashtirish rivojlangan. Shu tariqa bugungi kunga qadar rang va unga bog'liq bo'lgan jarayon davom etib kelmoqda.

Reference

1. "Iqtidorli yoshlarni aniqlash va yuqori malakali kadrlar tayyorlashning uzluksiz tizimini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida" gi PQ-4306-son . 2019 yil . 3- may.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2018 yil 28- dekabrda O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisga Murojaatnomasi.
3. BS. Abdirasulov, B. Boymetov, N. Tolipov. Tasviriy san'at. –T.; 2006
4. N. U. Abdullaev. San'at tarixi. Ikki jildlik 2/1-tom. –T.; 2001 7. Abdullayev.
5. Hasanov R. Maktab tasviriy san'at mashg'ulotlarini takomillashtirish yo'llari. – T., 1986 yil
6. Oydinov N. O'zbekiston tasviriy san'ati tarixidan lavhalar. – T., 1997 yil
7. Эгамбердиев .А. Жанровая живопис Узбекистана -Т., 1998.
8. O'zbekiston san'ati (1991 – 2001 yillar). Ilmiy muharrir A. Hakimov – T., 2001.
9. Qo'ziyev T, Egamov A va boshqalar. Rangtasvir.- T., 2003. 20. Abduraxmanov F. Kompozitsiya asoslari-T., 2003.
10. Mahmudov T. O'zbekiston rangtasvir estetikasi-T., 1983 yil